การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี*

AN APPLICATION OF THE FOUR PRINCIPLES OF SOCIAL INTEGRATION SAṄGAHAVATTHU 4 IN THE DEVELOPMENT OF NAKHĀTHEWĪ TEMPLE, NAKHA SUBDISTRICT, MUEANG DISTRICT, UDON THANI PROVINCE

พระครูวินัยธรณัฐวุฒิ มหาปุญฺโญ (บัวกลาง)[1], พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน[2] และ สมเดช นามเกตุ[3]

Phra Khru Winayathorn Natthawut Mahapunyo (Buaklang)[1], Phra Maha Prateep Apiwatthano[2] and Somdet Namketu[3]

[1-3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

[1-3]Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nong Khai Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: 6402105009@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ : 17 พฤษภาคม 2569; วันแก้ไขบทความ 31 พฤษภาคม 2569; วันตอบรับบทความ : 2 มิถุนายน 2569

Received 17 May 2026; Revised 31 May 2026; Accepted 2 June 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงคือ (1) เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดทางพระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี (3) เพื่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบ

Citation:

*พระครูวินัยธรณัฐวุฒิ มหาปุญฺโญ (บัวกลาง), พระมหาประทีป อภิวฑฺฒโน และ สมเดช นามเกตุ. (2569). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 4(4), 209-223.

Phra Khru Winayathorn Natthawut Mahapunyo (Buaklang), Phra Maha Prateep Apiwatthano and Somdet Namketu. (2026). An Application Of The Four Principles Of Social Integration Saṅgahavatthu 4 In The Development Of Nakhāthewī Temple, Nakha Subdistrict, Mueang District, Udon Thani Province. Journal of Interdisciplinary Social Development, 4(4), 209-223.;

DOI: https://doi.org/10.

Website: https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/

สัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 21 รูป/คน นำเสนอโดยพรรณนาวิธี

ผลการวิจัยพบว่า ศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดทางพระพุทธศาสนา พบว่า สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมเชิงความสัมพันธ์ที่สร้างความร่วมมือและความมั่นคงของหมู่คณะ ทานเน้นการแบ่งปัน ปิยวาจาสร้างความไว้วางใจ อัตถจริยาเน้นการลงมือทำ และสมานัตตตาส่งเสริมความเสมอภาค สามารถบูรณาการเป็นกรอบพัฒนาวัดเชิงพุทธอย่างยั่งยืน

ศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า วัดนาคาเทวีมีบทบาทเข้มแข็งในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและสังคมของชุมชน โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนทางอ้อม อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมยังจำกัดในบางกลุ่มวัย และการพัฒนาเศรษฐกิจยังขาดความเป็นระบบ จึงควรปรับรูปแบบให้เหมาะสมและยั่งยืน

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถประยุกต์ใช้เป็นกลไกการพัฒนาวัดได้อย่างเป็นระบบ โดยทานส่งเสริมการมีส่วนร่วม ปิยวาจาสร้างความเข้าใจ อัตถจริยาก่อให้เกิดการลงมือปฏิบัติ และสมานัตตตาสร้างความเสมอภาค ทั้งสี่หลักเชื่อมโยงกันเป็นวงจรพัฒนา เสริมความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวัดและชุมชน

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักสังคหวัตถุ 4, การพัฒนาวัดนาคาเทวี

Abstract

This research aimed (1) to study the Four Bases of Social Solidarity Saṅgahavatthu 4 in Buddhist temple development, (2) to examine the current conditions of the development of Nakha Thewi Temple in Nakha Subdistrict, Mueang District, Udon Thani Province, and (3) to propose the application of Saṅgahavatthu 4 for the development of the same temple. This study employed a qualitative research design, collecting field data through in-depth interviews with 21 key informants, and presenting the findings using descriptive analysis.

The findings revealed that Saṅgahavatthu 4 comprising generosity dāna, kind speech piyavācā, beneficial conduct atthacariyā, and equality samānattatā serves as a relational principle that fosters cooperation and social cohesion. Generosity promotes sharing, kind speech builds trust, beneficial conduct emphasizes practical collaboration, and equality enhances fairness. When integrated, these principles can function as a sustainable Buddhist framework for temple development.

Regarding the current conditions, Nakha Thewi Temple plays a strong role as a spiritual and social center of the community, particularly in promoting morality and preserving local cultural traditions, as well as indirectly supporting the local economy. However, participation remains limited among certain age groups, and economic development lacks a systematic approach, indicating the need for more adaptive and sustainable management.

In terms of application, Saṅgahavatthu 4 can be systematically employed as a development mechanism. Generosity enhances participation, kind speech fosters mutual understanding, beneficial conduct encourages collective action, and equality ensures inclusiveness. Together, these principles form a dynamic cycle of development that strengthens the temple's role as a religious and social institution and promotes long-term sustainability within the community.

Keywords: Application, Saṅgahavatthu 4, Nakha Thewi Temple Development

บทนำ

วัดในสังคมไทยเป็นสถาบันหลักที่มีบทบาททั้งด้านศาสนา การศึกษา และสังคม โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของประชาชนและเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในปัจจุบัน บทบาทของวัดจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านการสร้างความร่วมมือ การเสริมสร้างความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของประชาชน (พระราชวรมุนี, 2540) ในพระพุทธศาสนา หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา

อัตถจริยา และสมานัตตตา ถือเป็นหลักธรรมที่มุ่งสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลและหมู่คณะ เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและมีความสามัคคี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561) หลักธรรมดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการและพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538) โดยเน้นการมีส่วนร่วม ความไว้วางใจ และความเสมอภาคในกระบวนการพัฒนา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546)

จากการศึกษาบริบทของวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่า แม้วัดจะมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมของชุมชน โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมคุณธรรมและการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น แต่การมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน ขณะที่เยาวชนและวัยแรงงานมีบทบาทค่อนข้างจำกัด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2555) นอกจากนี้ การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจของวัดยังไม่มีรูปแบบที่เป็นระบบ และการบริหารจัดการบางส่วนยังขาดการบูรณาการที่ชัดเจน ส่งผลให้ศักยภาพของวัดในการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนยังไม่ถูกนำมาใช้ได้อย่างเต็มที่ (พระพรหมบัณฑิต, 2560) อีกทั้งยังขาดกลไกเชิงระบบในการสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในระยะยาว (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2547)

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 21 รูป/คน ซึ่งได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ พระภิกษุ ผู้นำชุมชน นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งด้านศาสนา สังคม และการพัฒนาองค์กรวัด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ที่เห็นความสำคัญของการวิจัย คือ การวิจัยเรื่องนี้มีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ กล่าวคือ ในเชิงวิชาการ เป็นการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาบูรณาการกับแนวคิดการพัฒนาวัดและชุมชน เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาวัดในบริบทสมัยใหม่ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538) ส่วนในเชิงปฏิบัติ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเน้นการมีส่วนร่วม ความร่วมมือ และความไว้วางใจระหว่างวัดกับประชาชน (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งจะได้ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ประกอบด้วย ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดอย่างเป็นระบบได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการพัฒนาวัดนาคาเทวี ได้แนวทางการพัฒนาวัดที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทชุมชน เป็นข้อมูลสำหรับคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใน

การกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาวัด ส่งเสริมบทบาทของวัดในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งด้านศาสนา สังคม และวัฒนธรรม เสริมสร้างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน สนับสนุนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาข้อมูลเชิงลึกทั้งจากเอกสารทางพระพุทธศาสนาและข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับบริบทจริงของพื้นที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เพื่ออธิบายและสังเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัด

2. พื้นที่ในการวิจัย พื้นที่ศึกษา คือ วัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นวัดที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและเหมาะสมต่อการศึกษาการพัฒนาวัดเชิงพุทธ

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย พระสังฆาธิการและพระภิกษุในวัด ผู้นำชุมชนและผู้นำท้องถิ่น นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งมิติทางศาสนา สังคม และการพัฒนา

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือหลัก ได้แก่ 1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่พัฒนาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2. แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) สำหรับบันทึกพฤติกรรมและกิจกรรม

ภายในวัด 3. แบบบันทึกเอกสาร (Document Record Form) สำหรับรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร จากพระไตรปิฎก หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 และการพัฒนาวัด 2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสังเกตกิจกรรมของวัด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์

6. การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต รวมทั้งใช้การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

7. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการ จำแนกและจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย วิเคราะห์และตีความข้อมูลตามกรอบหลักสังคหวัตถุ 4 สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาวัดอย่างเป็นระบบ

8. การนำเสนอผลการวิจัย นำเสนอผลในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมสังเคราะห์เป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวีให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาทั้งเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาวัดในฐานะสถาบันทางศาสนาและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการ ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ในพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่มีลักษณะเป็น “หลักเชิงความสัมพันธ์” ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความผูกพัน ความร่วมมือ และความมั่นคงของหมู่คณะ โดยแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทสำคัญที่เกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ทานเป็นพื้นฐานของการให้และการแบ่งปัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการให้ในเชิงวัตถุ แต่ยังรวมถึงการให้โอกาส การให้เวลา และการให้ความเอื้ออาทร อันนำไปสู่การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมใน

ชุมชน ปิยวาจาเป็นกลไกสำคัญของการสื่อสารที่สุภาพ อ่อนโยน และจริงใจ ซึ่งช่วยสร้างความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างบุคคล อัตถจริยาเป็นการลงมือปฏิบัติที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมและการร่วมมือกันอย่างแท้จริง ขณะที่สมานัตตตาเป็นหลักแห่งความเสมอภาคและความยุติธรรม ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวและการยอมรับซึ่งกันและกัน เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่าหลักสังคหวัตถุ 4 สามารถบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธสำหรับการบริหารจัดการวัดได้อย่างเป็นระบบ โดยเป็น “กลไกทางสังคมเชิงคุณธรรม” ที่เชื่อมโยงระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน และระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง ส่งผลให้วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของความร่วมมือ ความสามัคคี และการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

2. สรุปผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า วัดนาคาเทวีมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและสังคมของชุมชน โดยมีความเข้มแข็งในด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม การจัดกิจกรรมทางศาสนา และการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง วัดทำหน้าที่เป็นพื้นที่รวมตัวของประชาชนในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ วัดยังมีบทบาทในการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนในลักษณะทางอ้อม เช่น การจัดงานบุญ งานประเพณี และกิจกรรมที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชน ซึ่งช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน ขณะที่เยาวชนและวัยแรงงานยังมีบทบาทค่อนข้างจำกัด ส่งผลให้การพัฒนาขาดความต่อเนื่องในระยะยาว อีกทั้งการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจยังไม่มีรูปแบบที่เป็นระบบและชัดเจน ทำให้วัดยังไม่สามารถใช้ศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การบริหารจัดการบางด้านยังขาดการบูรณาการและการวางแผนเชิงระบบ ส่งผลให้การพัฒนายังอยู่ในลักษณะของการดำเนินกิจกรรมเป็นครั้งคราวมากกว่าการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยสรุป วัดนาคาเทวีมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมที่เข้มแข็ง แต่จำเป็นต้องปรับรูปแบบการบริหารจัดการให้มีความเป็นระบบมากขึ้น พร้อมทั้งขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มวัย เพื่อให้การพัฒนามีความครอบคลุมและยั่งยืน

3. สรุปผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็น “กลไกการพัฒนาเชิงพุทธ” ที่สอดคล้องกับบริบทของวัดและชุมชนได้อย่างเป็นระบบ โดยแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทเฉพาะที่เชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการพัฒนา กล่าวคือ ทานทำหน้าที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด ทั้งในรูปแบบของการให้ทรัพยากร แรงงาน และความร่วมมือ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ปิยวาจาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความไว้วางใจและความเข้าใจอันดีระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก อัตถจริยาเป็นการแสดงออกผ่านการลงมือปฏิบัติร่วมกัน เช่น การจัดกิจกรรมชุมชน การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการช่วยเหลือสังคม ซึ่งทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม และสมานัตตตาเป็นหลักที่ช่วยสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในกระบวนการพัฒนา ทำให้ทุกฝ่ายรู้สึกมีคุณค่าและได้รับการยอมรับ เมื่อบูรณาการหลักทั้ง 4 เข้าด้วยกัน พบว่าสามารถพัฒนาเป็น “วงจรแห่งการพัฒนา” ที่เชื่อมโยงมิติด้านศาสนา สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องและสมดุล โดยเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ (ทานและปิยวาจา) นำไปสู่การร่วมมือปฏิบัติ (อัตถจริยา) และเสริมด้วยความเสมอภาค (สมานัตตตา) ซึ่งจะย้อนกลับมาสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาวัดนาคาเทวีให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง โดยไม่เพียงมุ่งเน้นผลลัพธ์ด้านการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ยังมุ่งสร้าง “ทุนทางสังคม” ได้แก่ ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความสามัคคี ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนของวัดและชุมชนในระยะยาวอย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการได้ดังนี้

1. อภิปรายผลการศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่มีลักษณะเป็นกลไกเชิงความสัมพันธ์ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของสังคม ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้างของการพัฒนา พบว่า ทานและปิยวาจามีบทบาทในขั้นของ

การสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ อัตถจริยามีบทบาทในการขับเคลื่อนการปฏิบัติร่วมกัน ส่วนสมานัตตตาเป็นกลไกในการรักษาความสมดุลและความเป็นธรรมในกระบวนการพัฒนา ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า หลักสังคหวัตถุ 4 มิได้เป็นเพียงหลักธรรมเชิงจริยธรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาเป็น “กรอบแนวคิดเชิงระบบ” สำหรับการบริหารจัดการวัด โดยเน้นการสร้างทุนทางสังคม ได้แก่ ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความสามัคคี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของความเข้มแข็งขององค์กรและชุมชน การบูรณาการหลักธรรมทั้ง 4 จึงช่วยให้การพัฒนาวัดมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินัยธรรุ่งฤทธิ์ ฐิตทินฺโน (รุ่งราษี) (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะเป็นแหล่งพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร” พบว่า การสื่อสารทางพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลมีลักษณะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงจากพระพุทธเจ้าในรูปแบบมุขปาฐะ โดยมีเนื้อหาหลักคืออริยสัจ 4 ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ปัญหา เหตุแห่งปัญหา แนวทางแก้ไข และการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นระบบ ในบริบทปัจจุบัน วัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถพัฒนาเป็นแหล่งพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร โดยนำหลักคำสอนและวิธีการของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้การสื่อสารมีความน่าสนใจและเข้าถึงพุทธศาสนิกชนมากยิ่งขึ้น การนำพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมาใช้ เช่น การอบรมวิปัสสนากรรมฐานและการส่งเสริมการศึกษาธรรมะ มีส่วนช่วยให้วัดยังคงบทบาทสำคัญในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังสะท้อนปัญหาว่าวัดในยุคปัจจุบันถูกลดบทบาทลงจากอิทธิพลของสังคมบริโภคนิยมและพุทธพาณิชย์ ทำให้บทบาททางศาสนาถูกแปรเปลี่ยนไป ดังนั้น วัดจำเป็นต้องปรับตัวโดยใช้หลักการ อุดมการณ์ และวิธีการที่เหมาะสม ควบคู่กับการใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร เพื่อฟื้นฟูบทบาทของวัดให้กลับมาเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและแหล่งเรียนรู้ของสังคมได้อย่างยั่งยืน

2. อภิปรายผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า วัดนาคาเทวีมีบทบาทเข้มแข็งในฐานะศูนย์กลางทางศาสนาและสังคม โดยเฉพาะด้านการส่งเสริมคุณธรรมและการสืบสานวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทดั้งเดิมของวัดในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงกระจุกตัวในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน ขณะที่เยาวชนและวัยแรงงานมีบทบาทจำกัด ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง “ช่องว่างของการมีส่วนร่วม” ซึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและค่านิยมของคนในสังคมยุคใหม่ อีกทั้งการพัฒนาของวัดยังมี

ลักษณะเป็นกิจกรรมเฉพาะด้านมากกว่าการพัฒนาเชิงระบบ ส่งผลให้ศักยภาพของวัดในการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนยังไม่ถูกใช้ได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การพัฒนาวัดในระยะต่อไปจำเป็นต้องเน้นการสร้างกลไกที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่ม และปรับรูปแบบการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญารัตน์ รวมสุข (2567) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย” พบว่า ในด้านบริบทของการประกันชีวิต บริษัทส่วนใหญ่มีนโยบายที่เหมาะสม และตัวแทนมีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลและคำแนะนำแก่ผู้เอาประกันในระดับสูง ขณะเดียวกันผู้บริโภคมีแนวโน้มเชื่อมั่นบริษัทต่างประเทศมากกว่าบริษัทในประเทศ ในด้านสภาพปัญหาพบว่าเกิดจากการขาดความต่อเนื่องในการให้บริการ ความไม่เป็นธรรมของบางบริษัท รวมถึงการไม่ชำระเบี้ยประกันของผู้เอาประกัน และการให้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งส่งผลต่อสิทธิประโยชน์ตามสัญญา ด้านหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ หลักโดยตรง ได้แก่ เบญจศีล เบญจธรรม สุจริต 3 และสังคหวัตถุ 4 และหลักโดยอ้อม ได้แก่ กัลยาณมิตรธรรม 7 และความไม่ประมาท การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ เช่น ความไม่ประมาท ความซื่อสัตย์ การมีจริยธรรม และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี จะช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ การแบ่งปันความรู้ และความร่วมมือในระบบประกันชีวิต ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

3. อภิปรายผลการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยเสนอว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถพัฒนาเป็นกลไกการพัฒนาวัดที่มีลักษณะเป็น “วงจรการพัฒนา” โดยเริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์ (ทานและปิยวาจา) นำไปสู่การร่วมมือปฏิบัติ (อัตถจริยา) และรักษาความสมดุลด้วยความเสมอภาค (สมานัตตตา) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเกื้อกูลกัน ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาวัดที่มีประสิทธิภาพมิได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรหรือโครงสร้างเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ “คุณภาพของความสัมพันธ์” ระหว่างพระสงฆ์และชุมชนเป็นสำคัญ การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้จึงช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และความสามัคคี ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น การพัฒนาวัดนาคาเทวีให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง จำเป็นต้องเน้นการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เข้ากับกระบวนการบริหารจัดการในทุกมิติ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม และความเป็นธรรมควบคู่กันไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของวัดและชุมชนในระยะยาวอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาประภาส วีรพโล (พลจ่า) (2566) ได้ทำการ

วิจัยเรื่อง “ศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน: กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ๊อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า ภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่ประกอบด้วยสติปัญญา ความดีงาม และความสามารถในการนำพาผู้อื่นไปสู่เป้าหมายที่ดีงาม โดยเจ้าอาวาสในฐานะผู้นำทางศาสนาต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และสามารถนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารวัดและสร้างศรัทธาแก่ประชาชนในด้านการพัฒนาวัด พบว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังพบว่าเจ้าอาวาสได้นำหลักการบริหารสมัยใหม่ 7 ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การรายงาน และการจัดงบประมาณ มาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรม โดยเน้นความโปร่งใส ความร่วมมือ และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ส่งผลให้วัดสามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดความสามัคคี และสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นสำคัญ ผู้วิจัยได้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ 4 กับการพัฒนาวัดทางพระพุทธศาสนา การศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา พบว่า หลักธรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงหลักจริยธรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็น “หลักการบริหารจัดการเชิงพุทธ” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดได้อย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ที่ได้ คือ สังคหวัตถุ 4 ทำหน้าที่เป็น “กลไกสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม” ภายในชุมชนวัด กล่าวคือ ทาน ทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างการแบ่งปันและการเปิดโอกาส ปิยวาจา ทำหน้าที่เป็นกลไกการสื่อสารที่สร้างความไว้วางใจ อัตถจริยา ทำหน้าที่เป็นกลไกการลงมือปฏิบัติร่วมกัน สมานัตตตา ทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความเสมอภาคและความสามัคคี ดังนั้น สังคหวัตถุ 4 จึงเป็นทั้งหลักธรรมทางจริยศาสตร์ และเป็นกรอบแนวคิดด้านการพัฒนาชุมชนเชิงพุทธที่เน้น “ความสัมพันธ์” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

2. องค์ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการพัฒนาวัดนาคาเทวี จากการศึกษาสภาพปัจจุบันของ วัดนาคาเทวี พบว่า วัดมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมของชุมชนตำบลนาข่า มีการจัดกิจกรรมทางศาสนา การศึกษา และกิจกรรมเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาวัดยังเผชิญกับความท้าทายบางประการ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนบางกลุ่มยังไม่ทั่วถึง และการบริหารจัดการยังต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน องค์ความรู้ที่ได้จากประเด็นนี้ คือ การพัฒนาวัดในบริบทชนบทมิได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ได้แก่ ความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความศรัทธาของประชาชน วัดจึงมิใช่เพียงสถานที่ประกอบศาสนกิจ แต่เป็น “พื้นที่สาธารณะทางจิตวิญญาณและสังคม” ที่ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นฐานสำคัญของการพัฒนา

3. องค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี จากการบูรณาการข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัด ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็น “รูปแบบการพัฒนาวัดเชิงพุทธบูรณาการ” ได้ดังนี้

การพัฒนาด้านโครงสร้างความสัมพันธ์ (Relational Development) ใช้หลักทานและปิยวาจาในการสร้างความใกล้ชิด ความไว้วางใจ และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

การพัฒนาด้านกระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Process Development) ใช้หลักอัตถจริยาเป็นแนวทางในการส่งเสริมการลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจัง ระหว่างพระสงฆ์ คณะกรรมการวัด และประชาชน

การพัฒนาด้านความเสมอภาคและความยั่งยืน (Equitable and Sustainable Development) ใช้หลักสมานัตตตาในการสร้างความเท่าเทียม ลดช่องว่างทางสังคม และส่งเสริมความสามัคคีในระยะยาว

องค์ความรู้สำคัญที่เกิดขึ้นจากการวิจัย คือ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 มิใช่การนำหลักธรรมมาใช้แบบแยกส่วน แต่ต้องใช้ในลักษณะ “บูรณาการเชิงระบบ” กล่าวคือ ทั้งสี่หลักทำงานประสานกันเป็นวงจร ได้แก่ การให้โอกาส การสื่อสารที่ดี การลงมือปฏิบัติร่วมกัน ความเสมอภาคและความสามัคคีนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย การวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติว่า หลักสังคหวัตถุ 4 สามารถทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาวัดเชิงคุณภาพ โดยเน้นความสัมพันธ์ ความร่วมมือ และความเสมอภาคเป็นฐานสำคัญของการพัฒนา กรณีศึกษาของวัดนาคาเทวีแสดงให้เห็นว่า เมื่อหลักธรรมถูกนำมาประยุกต์ใช้อย่างสอดคล้องกับบริบทชุมชน จะสามารถเสริมสร้างทุนทางสังคม เพิ่มระดับการมีส่วนร่วม และก่อให้เกิดการพัฒนาวัดที่มั่นคงและยั่งยืน ทั้งในมิติทางศาสนา สังคม และจิตใจของประชาชนในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัดนาคาเทวี ตำบลนาข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ศึกษาสภาพปัจจุบันของวัด และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวในการพัฒนาวัด ผลการวิจัยพบว่า สังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนาเป็นกรอบเชิงระบบในการสร้างความร่วมมือ ความสามัคคี และความเข้มแข็งของชุมชนได้ ในด้านสภาพปัจจุบัน วัดนาคาเทวีมีบทบาทโดดเด่นในการเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและวัฒนธรรมของชุมชน แต่ยังพบข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วมของบางกลุ่มวัย และการพัฒนาบางด้านยังขาดความเป็นระบบ ขณะที่แนวทางการพัฒนาพบว่า การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 สามารถสร้าง “วงจรการพัฒนา” ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม

และการปฏิบัติร่วมกัน ส่งผลให้วัดสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยได้ **1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** 1.1 คณะสงฆ์ควรนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปกำหนดเป็นกรอบแนวทางในการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบ 1.2 ควรส่งเสริมกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะเยาวชนและวัยแรงงาน 1.3 พัฒนาการสื่อสารภายในวัดให้มีความเหมาะสม ใช้ปิยวาจาเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจ 1.4 สนับสนุนกิจกรรมอัตถจริยา เช่น การพัฒนาชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการช่วยเหลือสังคมอย่างต่อเนื่อง 1.5 สร้างระบบการบริหารที่ยึดหลักความเสมอภาค โปร่งใส และเป็นธรรมตามหลักสมานัตตตา 1.6 พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และกิจกรรมชุมชนอย่างบูรณาการทั้งด้านศาสนา สังคม และวัฒนธรรม 1.7 ส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ **2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป** 2.1 ควรศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินผลลัพธ์ของการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาวัด 2.2 ควรศึกษาการเปรียบเทียบการพัฒนาวัดในพื้นที่อื่น เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทที่หลากหลาย 2.3 ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการนำหลักสังคหวัตถุ 4 ไปใช้ 2.4 ควรพัฒนาเครื่องมือหรือรูปแบบในการประเมินระดับความเข้มแข็งของวัดตามหลักสังคหวัตถุ 4 2.5 ควรศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนการพัฒนา 2.6 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อทดลองใช้แนวทางที่เสนอและติดตามผลในระยะยาว 2.7 ควรขยายการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ไปยังองค์กรหรือชุมชนรูปแบบอื่น

เอกสารอ้างอิง

กัญญารัตน์ รวมสุข. (2567). วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการประกันชีวิตในสังคมไทย. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูวินัยธรรุ่งฤทธิ์ ฐิตทินฺโน (รุ่งราษี). (2567). การศึกษาวิเคราะห์วัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทในฐานะเป็นแหล่งพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2538). พุทธศาสนากับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2547). ธรรมะกับการพัฒนาชีวิต. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2555). การพัฒนาคนตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์. (2553). การบริหารจัดการวัด. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมบัณฑิต. (2560). บทบาทพระสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาประภาส วีรพโล (พลจ่า). (2566). ศึกษาภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสกับการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน: กรณีศึกษาเจ้าอาวาสในเขตตำบลหนองจ๊อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุนี. (2540). วัดกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2561). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.